

УДК 330.341.1

Музика П.М., д.е.н., професор©, **Душка В.І.**, к.е.н., доцент*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ВПЛИВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК НА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

Поглиблено теоретико-методологічні засади формування й розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки та його вплив на забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Рушіями інноваційного процесу в аграрному секторі мають бути науково-дослідні установи та структури, створені на їхній базі.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, інновації, продовольча безпека.

Постановка проблеми. Сьогодні необхідність вирішення проблем, пов'язаних з інноваційним розвитком суспільства, набуває особливого значення.

Варто наголосити, що інновація – це нововведення у будь-якій сфері діяльності чи кінцевий результат інноваційної діяльності, який отриманий реалізацією у вигляді:

– нового чи удосконаленого процесу, який запроваджений в практичній діяльності;

– нового чи удосконаленого продукту, який реалізується на ринку.

Сучасний період розвитку нашої держави визначається суттєвим зростанням ролі науки і техніки, інтелектуальної діяльності, духовного збагачення.

Україна впевнено набуває авторитету держави з високим інтелектуальним потенціалом та сучасною державною системою правової охорони інтелектуальної власності.

З приводу цього варто наголосити, чи готова Україна перейти на нову модель розвитку національної економіки, засновану на ефективному використанні інтелектуальної діяльності наших вчених, винахідників тощо? Адже для цього необхідно відкинути традиційні підходи, чітко визначити цю нову модель інноваційного розвитку і наполегливо дотримуватись обраного шляху. Як не прикро, але Україна поки що суттєво відстає за обсягом використання результатів інтелектуальних досягнень в національній економіці порівняно з розвинутими країнами.

Для вирішення цієї проблеми виникає потреба створення ефективної інфраструктури, функціонування якої має бути спрямоване на інноваційний розвиток держави та просування національної продукції на світовий ринок інтелектуальної власності. Для цього має бути підтримка держави. Насамперед – у створенні сприятливих умов для ефективної комерціалізації результатів

© Музика П.М., Душка В.І., 2011

вітчизняних науково-технічних розробок як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Як свідчить світовий досвід, інноваційні зрушення в національних економіках (Фінляндія, Японія, Південна Корея та ряд інших) відзначалися не лише науковими та технічними досягненнями, але й загальним інтелектуальним проривом в цих країнах за рахунок створення відповідних інституцій соціального, освітнього, науково-технічного та маркетингового спрямування, які поєднали інтелект, виробництво, бізнес.

Інновації не абияке значення відіграють у вирішенні продовольчої безпеки в нашій державі і світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розробки інноваційної стратегії присвячено праці Й. Шумпетера, К. Фрімана, Р. Фостера, М. Портера, Л. Антонюка, В. Савчука та інших вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів [1; 2; 3]. Проблема продовольчої безпеки в Україні присвячено праці П. Саблука, О. Білоруса, В. Власова [4] та інших. Проте проблеми формування стратегії інноваційного розвитку в АПК та вплив цього розвитку на продовольчу безпеку залишаються маловивченими й потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є формування методологічних засад розвитку інноваційної діяльності в АПК та визначення впливу цього розвитку на продовольчу безпеку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Україна має у своєму розпорядженні понад 70 відсотків сільськогосподарських угідь, з них орні землі – майже 33 млн. га, або 80% їх площі. Освоєння всього земельного фонду – на рівні 60% (для порівняння: 12% у США) [4].

Для забезпечення продовольчої безпеки в нашій державі варто взяти на озброєння у цій важливій справі, в першу чергу, досвід Англії.

Ця країна, з населенням 58,3 млн. чоловік має в обробітку землі лише 6,1 млн. га і левову долю продуктів має власних. Успішно вирішується продовольча безпека у Чехії, Угорщині і ряді інших країн, де приватизовано землі лише в межах 12-15%. У США останніми роками одержавили 40% землі, що в обробітку [3].

Необхідно всім нам усвідомити і, в першу чергу, аграріям, на розв'язання проблем продовольчих ресурсів вкрай негативно впливає погіршення природної продуктивності наших ланів, особливо за роки незалежності. Враховуючи те, що Україна займає перше місце у світі по питомій вазі чорноземів. На чорноземні ґрунти з високим вмістом гумусу в Україні припадає 63% ґрунтового покриття, що становить майже 20 млн. га орних земель [4].

Отже, аграрний сектор економіки країни має досить потужний природний потенціал. Як вже згадувалося, ґрунти України за своєю родючістю дуже різноманітні. Крім чорноземів високим рівнем родючості майже 40% земельної площі займають малородючі, бідні на поживні речовини ґрунти: дерново-підзолисті, підзолисті, солонцеві, болотні, гірські й велика площа еродованих земель. На всіх цих ґрунтових різновидах можливо розв'язати продовольчу проблему лише в

комплексі багатьох складових. Тобто підвищення родючості ґрунтів може бути реалізовано шляхом ряду факторів – меліоративних (корінне поліпшення природних властивостей ґрунтів), агрохімічного (поліпшення кругообігу речовин), фізичного (обробітку ґрунту, боротьби з ерозією) і біологічного (удосконалення сівозмін тощо)

В агропромисловому комплексі України відбуваються складні й суперечливі процеси, викликані входженням у ринкову економіку, що значною мірою негативно впливає на розв'язання проблеми продовольчої безпеки, безпеки харчування та якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування. Важливою необхідністю для життєдіяльності людського організму є забезпечення його високоякісними продуктами харчування.

Серед невідкладних завдань є відпрацювання таких механізмів і підходів, які б дали змогу забезпечити населення нашої країни високоякісними вітчизняними продуктами харчування за доступними цінами.

Розв'язання даної проблеми вимагає застосування комплексу заходів, спрямованих з одного боку, на забезпечення безперервного надходження на споживчий ринок зростаючої кількості різноманітних продуктів харчування високої якості, а з іншого – підвищення купівельної спроможності населення України. Варто ще наголосити, що й надалі продуктивність наших ланів порівняно з розвинутими країнами залишається низькою, що у великій мірі відбивається на продовольчій безпеці. Виснажується земля, повільно зростає віддача гектара, зношуються основні фонди, катастрофічно старіє техніка, втрачається генетичний потенціал у рослинництві та тваринництві, проявляється ресурсна і фінансова незбалансованість.

Якщо 15-20 років тому ставилося завдання про стабілізацію і накопичення гумусу в ґрунті, то нині питання з питань – уповільнити темпи зниження гумусу в ґрунті і в цілому продуктивність ланів. На 100 тис. га щорічно зростають площі еродованих земель, що рівнозначно площі середнього району України.

Нині доводиться констатувати: поки що не вдалося призупинити спад життєвого рівня населення в світі і, зокрема, в Україні, про що наочно свідчать дані таблиць 1-2.

Особливо бездумне використання землі було з 1960 по 1990 роки. Розораність в ті роки в Україні досягла понад 80% сільськогосподарських угідь, у деяких областях – понад 90%, а у великій кількості районів і господарств цей показник сягає 95%. Такої розораності не мала і не має жодна цивілізована країна. Для прикладу, в США розораність угідь становить лише 25%, в Угорщині – 37%, у Франції – 48%. Аналогічні показники у Німеччині, Канаді та ряді інших країн [4].

Переводячи рілля в природні угіддя, можна знизити величезні витрати енергії в землеробстві. Втрати ґрунту від ерозії зменшаться більше ніж у п'ять разів, і в стільки ж разів знизяться втрати енергії, що містяться в органічній речовині ґрунту й елементах живлення, поліпшиться родючість ґрунтів, збережуться природні ресурси для майбутніх поколінь.

Таблиця 1

**Споживання продуктів харчування у домогосподарствах України
(в перерахунку в первинний продукт) в середньому на одну особу за рік, кг***

Продукти харчування	Рік						
	1999	2000	2002	2004	2006	2008	2009
М'ясо і м'ясопродукти	44,4	39,6	39,6	48,0	56,4	61,2	57,6
Молоко і молочні продукти (у перерахунку на молоко)	224,4	205,2	225,6	242,4	267,6	271,2	237,6
Яйця, штук	228	216	204	216	228	240	240
Риба і рибні продукти	15,6	15,6	16,8	19,2	22,8	25,2	21,6
Цукор	32,4	42,0	37,2	43,2	38,4	40,8	38,4
Олія та інші рослинні жири	18,0	21,6	24,0	22,8	20,4	21,6	22,8
Картопля	122,4	124,8	123,6	121,2	104,4	100,8	96
Овочі та баштанні	120,0	114,0	114,0	104,4	112,8	111,6	121,2
Плоди, ягоди, виноград (без переробки на вино)	24,0	30,0	28,8	32,4	36,0	44,4	43,2
Хлібні продукти (хліб, макаронні вироби у перерахунку на борошно, крупи, бобові)	109,2	128,4	128,4	124,8	117,6	115,2	111,6

*Власні розрахунки за даними Держкомстату України, 1998-2011. - <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2

Продовольче споживання базових продуктів харчування в Україні та розвинутих країнах Західної Європи на душу населення, кг/особу*

Продукти харчування	Раціо-нальні норми	Україна (2009 р.)	Велика Британія	Німеччина	Італія	Франція
М'ясо і м'ясопродукти	80	52,0 ²	76,9	84,5	91,9	76,9
Молоко і молокопродукти	380	198,4 ²	221,3	231,6	264,6	221,3
Яйця, шт.	290	272	9,6	12,2	12,4	9,6
Риба і рибпродукти	20	15,1	21,6	14,5	24,6	21,6
Хліб і хлібопродукти	101	111,7	107,8	97,2	160,3	107,8
Картопля	124	133,0	109,3	79,8	40,3	109,3
Овочі і баштанні	161	137,1	83,9	73,9	185,5	83,9
Плоди, ягоди, виноград	90	45,6	83,9	131,7	141,0	83,9
Цукор, кондвироби	38	37,9	35,3	42,1	30,6	35,3
Олія	13	15,4	19,6	20,7	26,8	19,6

¹ Затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656.

² Споживання за 2010 рік.

*Джерело: [5].

Варто мати на увазі, що насичення ґрунтів органічною речовиною, підвищення їх біологічної активності сприяє не лише збільшенню врожайності, а й розвитку хвороб. Безперечно, необхідно максимально використовувати всі агробіологічні заходи, що допомагають запобігти появі захворювань, але якщо врожаю загрожують хвороби, бур'яни і шкідники, необхідно застосовувати хімічні засоби захисту. І це необхідно робити. Адже втрати врожаю при поганому захисті рослин від шкідників, хвороб і бур'янів становлять 30-40% і більше.

Японія порівняно з Україною в 15-20 разів більше, з розрахунку на гектар посівів застосовує засобів захисту рослин, а живуть японці найдовше в світі й дитяча смертність значно нижча, ніж в Україні. Там це робиться виключно на науковій основі. Варто ще і ще раз наголосити, що великі надії тут покладаються на агрохімічну службу, яка, до речі, за роки незалежності практично майже знищена.

Для одержання високих урожаїв належної якості продукції, що прямо впливає на продовольчу безпеку, необхідно щоб усі фактори чітко спрацьовували. З цього приводу один із найвидатніших агрохіміків світу Д.М. Прянішніков писав: «Для отримання високого врожаю належної якості необхідно, щоб всі фактори росту рослин були представлені у відповідних гармонійних співвідношеннях (пропорціях), які найбільше відповідають потребам рослин у відповідні періоди росту і розвитку».

На продовольчу безпеку та якість сільськогосподарської продукції і продуктів харчування значною мірою впливає така культура, як горох – високоякісний, цінний і незамінний продукт харчування. Як і раніше, найголовнішим завданням залишається нарощування виробництва зерна, в балансі якого вагоме місце займають зернові культури, зокрема, горох. У ньому високий вміст білкових речовин, вуглеводів, мінеральних солей та вітамінів, тому він є цінним продуктом споживання для населення, а також важливим компонентом кормів для сільськогосподарських тварин. Багато господарств різних форм власності і науково-дослідні установи, запроваджуючи високу агротехніку, з року в рік одержують 40-50 і більше центнерів гороху з кожного гектара посіву. Отже, завдання полягає в тому, щоб досвід передовиків зробити надбанням успіх господарств різних форм власності.

Горох – одна з найстародавніших сільськогосподарських культур. В останні роки посіви бобових у світі досягли близько 100 млн. га, в тому числі гороху – близько 15 млн. га. Насіння гороху вчені знаходять ще у відкладах кам'яного віку. За чотири століття до нашої ери горох вирощували у Греції. У стародавньому Римі були відомі вже різні види гороху – звичайний, холодостійкий, крупнонасінний, а також горох, що давав велику кількість зеленої маси, яку використовували на зелене добриво.

Горох особливо цінний тим, що зерно його містить перетравних речовин більше, ніж інші культури і харчові продукти. Висока й калорійність гороху. За кормовою якістю зерно, зелена маса, сіно, солома та полова гороху ціняться дуже високо. Білки гороху доповнюють нестачу важливих амінокислот у білках злакових культур, які використовують на корм худобі, таким чином підвищують їх засвоюваність.

Пріоритетом державної влади має бути стимулювання виробництва високоякісної конкурентоспроможної продукції з використанням

ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій.

Безумовно, шлях до розширеного внутрішнього і зовнішнього ринків продукції сільського господарства лежить через технічне і технологічне оновлення техносфери сільськогосподарських підприємств, адаптування всього ланцюга інноваційного процесу до ринкових відносин, нових підходів державної науково-технічної політики в аграрній сфері.

Саме інноваційна спрямованість сьогодні грає домінуючу, а можливо і вирішальну роль у визначенні кола учасників конкуренції в майбутньому, оскільки інновації дозволяють створювати стратегічні переваги в цьому.

Висновок. Варто наголосити, що до першочергових завдань інноваційної діяльності в АПК на нашу думку належать:

– забезпечення життєдіяльності АПК в умовах внутрішньої і зовнішньої конкуренції;

– розробка і послідовна реалізація програми розвитку агропромислового розвитку.

Важливо усвідомлювати, що інновації є необхідною умовою успішного бізнесу, оскільки сприяють підвищенню якості і зниженню собівартості продукції, забезпечують конкурентоспроможність на ринку товарів і послуг.

Нам необхідно оволодівати методологією та практичними навиками інноваційної діяльності, усвідомлювати принципи формування й реалізації державної інноваційної політики.

Як ніколи, на порядок денний має стати організація навчання з проблеми інноваційного забезпечення продовольчої безпеки і якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування на всіх рівнях державного управління й керівників і спеціалістів підприємств різних форм власності.

Невідкладна потреба провести всеобуч із цієї надзвичайно важливої проблеми із тими, хто безпосередньо працює на землі, хто вирощує і виробляє екологічно чисті продукти сільського господарства, хто забезпечує всіма видами продукції населення нашої держави і на експорт.

Література

1. Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Витвицька О.Д., Музика П.М., Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А. Інновації у розвитку підприємництва в аграрній сфері // Економіка АПК. – 2009. - № 1. – С. 55.
2. Кулаєць М.М., Куцеконь Л.О. Стратегія інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2009. - № 7. – С. 75-80.
3. Лойко П.А., Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Витвицька О.Д., Музика П.М., Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А., Лучник М.М. Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки // Економіка АПК. – 2009. - № 9. – С. 30.
4. Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І. Продовольча безпека України // Економіка АПК. – 2009. - № 10. – С. 3.
5. Щєкович О.С. Сучасний фінансово-економічний стан продовольчої безпеки України, як складової світової продовольчої системи // Облік і фінанси

АПК. – Бухгалтерський портал. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://magazine.faaf.org.ua/content/view/739/35/>

Summary

Muzyka P.M., Ph.D., professor, **Dushka V.I.**, PhD, associate professor
*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**INFLUENCE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY IN APC ON
PROVIDING OF FOOD SAFETY IN UKRAINE**

In theory methodological of forming and development of innovative activity in the agrarian sector of economy and its influence are deep on providing of food safety in Ukraine. Determined, that movements of innovative process in an agrarian sector there must be research establishments and structures, which are created on their base.

Key words: *agroindustrial complex, innovative development, innovative activity, innovations, food safety.*

Стаття надійшла до редакції 10.04.2011 р.